WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Korte ketens in beleid

Jan-Willem van der Schans. Position paper tbv rondetafel Voedsel d.d. 5 april 2018

Korte ketens en ultra korte ketens (stadslandbouw) worden ook in Nederland steeds vaker genoemd als na te streven beleidsdoel. Zowel in het regeerakkoord als in de plattelands ontwikkelingsprogramma's van diverse provincies. Toch worden beide fenomenen niet officieel ondersteunt vanuit POP3, noch vanuit de Topsectoren.

Platteland Ontwikkelings Programma's

Nederland is een van de weinige EU landen die korte ketens niet heeft geactiveerd als beleidsdoel in het plattelandsontwikkelingsbeleid. Dit samen met de andere export georiënteerde landen Denemarken en Ierland. Vrijwel alle lidstaten hebben korte ketens wel als officieel beleidsdoel opgenomen. Dit betekent dat men zich vastlegt op doelen, daaraan gekoppelde middelen en officiële monitoring en evaluatie. Er zijn in Nederland een aantal provincies die korte ketens wel expliciet genoemd hebben als beleidsdoel, vaak onder het kopje Samenwerking voor Innovatie. Maar dit beleid is vrijblijvend (er wordt niet gemonitord op doelstellingen, er zijn geen consequenties als het beleid faalt), gefragmenteerd (elke provincie heeft haar eigen openstellingsbeleid, er is geen of nauwelijks onderlinge uitwisseling van ervaringen (provincie overstijgende initiatieven hebben geen loket). Er is in Nederland een relatie tussen korte ketens en stedelijk en/of regionaal voedsel beleid, en die is terecht want juist steden en/of regio's kunnen de vraag naar vers en gezond voedsel mee helpen articuleren, zodat (groepen) boeren en tuinders zich er in hun aanbod op kunnen gaan richten (dit gebeurt bijvoorbeeld in de Masterclass Korte Ketens).

Maar indien de verantwoordelijkheid helemaal bij steden komt te liggen missen we de verbinding met het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (steden hebben ambities maar Provincies en het Rijk hebben budgetten) en missen we de slagkracht die nodig is om van nichemarkt naar mainstream te komen. Momenteel vindt bijvoorbeeld verdunning plaats van inspanningen om tot online webwinkels of matchmaking platfora te komen, elke stad of elke regio heeft een eigen website, geen enkel initiatief genereert voldoende volume om een stevige plaats te veroveren in het Nederlands voedsellandschap. Meer onderlinge afstemming tussen initiatiefnemers op nationaal (of zelfs Vlaams Nederlands) niveau is wenselijk, meer onderlinge uitwisseling van leerervaringen, meer bundeling van klantgegevens, meer samen optrekken naar investeerders, etc.

Nederland moet in het kader van de POP prioriteitsgebied 3A activeren, dit betreft naast kwaliteitsprogramma's specifiek het domein van de korte ketens. Op basis daarvan ligt het voor de hand op nationaal niveau een platform te organiseren of te faciliteren waar partijen ervaringen uitwisselen, gezamenlijk optrekken richting nieuwe marktkanalen, een gemeenschappelijke infrastructuur opbouwen (transport, online), etc.

Innovatie beleid

De dominante interventie logica van Nederland in het plattelandsontwikkelingsbeleid is het activeren van maatregelen om de negatieve effecten van onze op export georiënteerde intensieve voedselproductie systeem te verzachten, terwijl andere lidstaten als beleidsfilosofie veeleer hebben het verbinden van eigen boeren aan eigen burgers/consumenten om daarmee het platteland en de stad dichter bij elkaar te brengen, en daarmee wederzijds begrip en solidariteit te vergroten. Ook in het Topsectoren beleid zet Nederland niet in op korte en ultra korte ketens, maar eerder op het verstevigen van de export oriëntatie. Nederland profileert zich met eco-efficiente bulk oplossingen voor de wereldmarkt (onder het adagium "meer met minder'', *operational excellence* noemen we dat in de bedrijfskunde). Dit terwijl juist in korte ketens kan worden ingespeeld op (latente) behoeften van specifieke klantgroepen waarvoor specifieke waarde proposities kunnen worden ontwikkeld (''minder maar beter'', *customer intimacy*).

Wij denken dat korte ketens niet alleen relevant zijn voor een betere verbinding tussen boer en burger, maar ook dat ze de kraamkamer kunnen zijn voor toegevoegde waarde concepten in langere ketens.

De nadruk op efficiency (meer met minder) in het Topsectoren beleid staat innovatie in toegevoegde waarde in de weg (minder maar beter). Om tot verandering van ons voedselsysteem te komen is de omslag naar toegevoegde waarde voor specifieke groepen consumenten evenwel cruciaal ("de logica van de lopende band voorbij'' ofwel post-fordisme).

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Er is wereldwijd een heroriëntatie gaande waarbij landen, regio's en steden minder afhankelijk willen worden van geïmporteerd voedsel (en geïmporteerde energie). Nederland kan daar op inspelen door een omlag van "wij willen de wereld voeden'' naar "wij willen de wereld leren zichzelf te voeden''. Dit betreft een omslag van louter producten exporteren naar (daarnaast en vooral) ook veel meer kennis exporteren rond stedelijke voedselvoorziening systemen.

De Commons

Korte ketens leiden vaak tot een andere betrokkenheid van burgers bij het boerenbedrijf. Boeren stellen vaak dat de burger allerlei eisen stelt, maar dat de consument er niet voor wil betalen. Deze gespleten houding zou kunnen heersen in lange ketens (onpersoonlijke markt relaties), maar is veel minder aan de orde in korte ketens. Hier zien we consumenten die juist wel een grotere betrokkenheid willen tonen met de primaire producent, door een langere termijn relatie aan te gaan, waarbij risico's gedeeld worden, in plaats van op elkaar afgewenteld, bijvoorbeeld door het vooraf betalen van een aandeel in de oogst, door zelf mee te helpen bij het zaaien, onderhouden of oogsten van de gewassen, of zelfs door mee te investeren in de huur of aankoop van de grond en de aanschaf en exploitatie van machines (mede eigenaar van het bedrijf). Momenteel gaat het om kleinschalige initiatieven maar het is goed mogelijk (elementen uit) deze benadering op te schalen (grootschalige *crowd funding*, investeringen in landbouw bedrijven via pensioenfondsen).

Maatschappelijke meerwaarde meetbaar en afrekenbaar maken

Korte ketens zijn geen doel op zich maar een middel om andere doelen te bereiken, het gaat daarbij om een hoger inkomen voor de boer, betere toegang tot gezond voedsel voor de consument, een aantrekkelijker buitengebied, meer werkgelegenheid op het platteland of in de stad, minder emissies door transport, etc. Ook een ultra korte keten (stadslandbouw) is geen doel op zich maar een middel om andere doelen te bereiken, zoals betere toegang tot gezond voedsel voor de stedeling, een aantrekkelijker stedelijke buitenruimte, sociale cohesie, betere toegang tot de arbeidsmarkt voor achtergestelde doelgroepen, water buffering, etc. Initiatieven zijn zelf niet altijd in staat de meervoudige positieve effecten onder het voetlicht te brengen. Tevens is aan de orde dat het lang niet altijd zo is dat tegenover de geleverde inspanningen gerechtvaardigde vergoedingen staan. Hiervoor zijn niet altijd budgetten voor handen, en als ze er al zijn, dan voldoen initiatieven niet altijd aan de criteria (de schaal is vaak te klein, de interventie methode is niet altijd goed gedocumenteerd en resultaten zijn niet altijd gevalideerd, laat staan dat het initiatief is geaccrediteerd of gecertificeerd). Ook hier is sprake van versnippering van inspanningen, waardoor positieve effecten vermoedelijk worden onderschat, in ieder geval in financiële zin worden ondergewaardeerd. Op een aantal voor stads(gerichte)boeren relevante domeinen (zorg, werk en jeugdhulp) is het beleid en de uitvoering de afgelopen jaren gedecentraliseerd. Hierdoor is het voor de betrokken initiatiefnemers moeilijker geworden samen te werken en van elkaar te leren op regionaal en/of landelijk niveau.
Het is overigens zo dat positieve effecten ook kunnen worden overschat, daar zullen de initiatieven zelf niet snel mee komen, onafhankelijke beoordeling is en blijft wenselijk. Ook ten aanzien van milieu en klimaat doelstellingen wordt van korte en ultra korte keten initiatieven vaak verondersteld dat ze positief scoren. Echter een kleine geografische afstand op zich draagt niet altijd veel bij aan klimaat doelstellingen (emissies die vrij komen bij transport maken vaak maar een klein deel uit van de totale emissies over de levenscyclus van een voedingsmiddel). Objectivering van claims blijft aan de orde. Kijken we bijvoorbeeld naar de gebouwgebonden vormen van stadslandbouw (teelt op daken, in kassen op daken, in gebouwen met compleet gecontroleerd klimaat, in gebouwen zonder actieve klimaat beheersing, etc.), dan kunnen deze een onderdeel worden van de duurzaamheidsprestaties van het gebouw (LEED, BREEAM, WELL certificaten). Maar dan moet wel vastgesteld worden dat deze vormen van voedselteelt ook daadwerkelijk het gebouw duurzamer of gezonder maken.

Onafhankelijke monitoring en evaluatie van innovatieve productie en distributie modellen blijft cruciaal, omdat op basis daarvan tot vergoeding van geleverde diensten kan worden over gegaan of investering in te verwachten impacts zal worden gestimuleerd.

Contact

Dr. J.W. van der Schans
Jan-willem.vanderschans@wur.nl
+31 (0) 70 335 82 06